УДК 342.951:336.24.07
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.5/31

Пахолок Ю. П.
https://orcid.org/0000-0002-3642-1478
Державний податковий університет

ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті визначено правові засади, сучасні тенденції та перспективні напрями гармонізації митного законодавства України з стандартами Європейського Союзу в умовах активного впровадження й масштабування технологій штучного інтелекту. Метою статті є визначення правових засад гармонізації митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу в умовах діджиталізації, визначення правового становища систем штучного інтелекту у митному правозастосуванні, а також формування пропозицій щодо законодавчого врегулювання використання алгоритмічних рішень у митній справі. Обґрунтовано, що прискорений курс України на повноправне членство в ЄС та ухвалення за основу проєкту нового Митного кодексу України вимагають розробки принципово нової філософії митного адміністрування, заснованої на балансі між автоматизацією та правовою безпекою. У цьому контексті детально проаналізовано поточний стан і динаміку цифровізації Державної митної служби України, зокрема практичні аспекти використання алгоритмічних рішень, нейромереж та великих мовних моделей для автоматизованої класифікації товарів за українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, оптимізації роботи автоматизованої системи аналізу ризиків та інтелектуального спрощення процедур заповнення митних декларацій. Особливу увагу в дослідженні приділено компаративному аналізу українських інноваційних інструментів із жорсткими регуляторними вимогами європейського Регламенту про штучний інтелект, норми якого відносять митні алгоритми контролю до систем високого ризику. Обґрунтовано, що інтегровані в митне правозастосування алгоритми штучного інтелекту за своєю юридичною природою мають виключний статус систем підтримки прийняття рішень, оскільки не володіють деліктоздатністю та не є суб'єктами права. Доведено, що фінальне юридично значуще рішення та повна юридична відповідальність за результати використання штучного інтелекту, зокрема за недобори митних платежів через помилки кодування, мають залишатися виключно за посадовими особами митних органів або декларантами. На основі проведеного аналізу сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, адаптації національних інструментів до вимог кібербезпеки та захисту комерційних даних зовнішньоекономічної діяльності у процесі євроінтеграції.

Ключові слова: *митні органи, євроінтеграція, цифрові технології, штучний інтелект, міжнародна торгівля, митне законодавство ЄС, митне адміністрування.*

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація митної сфери та курс України на повноправне членство в Європейському Союзі зумовлюють необхідність перегляду регуляторних підходів до автоматизації контрольних процедур. Сучасний етап модернізації Державної митної служби України характеризується активним впровадженням алгоритмічних рішень, зокрема мовних моделей та систем аналізу ризиків для автоматичного кодування товарів за УКТ ЗЕД і перевірки декларацій. Однак, масштабний розвиток і подальше впровадження технологій штучного інтелекту в діяльність митних органів наразі випереджає темпи формування відповідного правового регулювання, створюючи нормативний вакуум у питаннях прозорості алгоритмів, захисту комерційних даних і розподілу юридичної відповідальності за помилки при використанні технологій штучного інтелекту.

Крім того, актуальність дослідження вказаної тематики посилюється набранням чинності Регламенту Європейського Союзу про штучний інте-

© Пахолок Ю. П., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

лект [1] та розробкою проєкту Митного кодексу України [2], що, у свою чергу, вимагає гармонізації вітчизняного законодавства із стандартами ЄС. Враховуючи те, що системи штучного інтелекту в митному правозастосуванні належать до категорії високого ризику, виникає науково-практична необхідність чіткого визначення їхнього правового становища виключно як систем підтримки прийняття рішень. Без належного нормативно-правового закріплення меж відповідальності посадових осіб митних органів, обов'язкового нагляду з боку фізичної особи, а також визначення персональної відповідальності декларантів або посадових осіб митних органів, інтеграція технологій штучного інтелекту створює передумови для системної правової невизначеності, порушення прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та ризиків так званого «автоматизованого упередження» під час митного оформлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теоретико-правових засад застосування новітніх технологій, модернізації митної справи та адаптації митного законодавства України до права Європейського Союзу у вказаній сфері висвітлювали у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені як: В.В. Берч, Д.М. Бєлов, К.О. Ващенко, О.П. Гребельник, С.Б. Звягінцев, І.М. Коросташова, О.В. Микуляк, П.В. Пашко, І.П. Петрова, І.С. Пирога, В.В. Руденко, К.Є. Рум'янцева, Н.Б. Чернецька-Білецька та інші. Водночас, попри значний масив наукових напрацювань, комплексна проблема гармонізації митних процедур із митним правом ЄС у контексті стрімкого впровадження систем штучного інтелекту все ще перебуває на етапі свого становлення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення правових засад гармонізації митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу в умовах діджиталізації, визначення правового становища систем штучного інтелекту у митному правозастосуванні, а також формування пропозицій щодо законодавчого врегулювання використання алгоритмічних рішень у митній справі.

Виклад основного матеріалу. Запровадження технологій штучного інтелекту у практику митного правозастосування є логічним продовженням масштабного процесу діджиталізації публічного управління, що спрямований на мінімізацію дискреційних повноважень посадових осіб митних органів і прискорення митних процедур. Водночас особливість митних правовідносин, які за своєю правовою природою є імперативними та публічно-правовими, вимагає абсолютного дотримання принципів законності та правової визначеності. Враховуючи зазначене, процес інтеграції інтелектуальних алгоритмів, нейромереж та/або великих мовних моделей у діяльність Державної митної служби України не може бути реалізований без належного законодавчого підґрунтя, узгодженого із сучасними європейськими та міжнародними стандартами. Одним із напрямів удосконалення чинного законодавства України у цій сфері є необхідність гармонізації вітчизняних правових норм із положеннями Регламенту ЄС про штучний інтелект, який формує уніфіковані правові межі безпечного та етичного використання цифрових технологій.

Орієнтиром для удосконалення законодавства України в сфері цифровізації митних процедур є необхідність гармонізації національних правових норм із положеннями Регламенту ЄС про штучний інтелект [1]. Зазначений документ сформував уніфіковану транснаціональну рамку безпечного етичного та підзвітного використання цифрових технологій.

Основою європейської нормативної моделі є ризикоорієнтований підхід, відповідно до якого системи штучного інтелекту поділяються за рівнем загрози для основоположних прав людини, загальної безпеки та суспільних інтересів. Для митної справи особливе значення мають системи штучного інтелекту високого ризику. Відповідно до митного законодавства ЄС до цією групи відносяться алгоритми, які використовуються у сфері управління критичною інфраструктурою, правоохоронної діяльності, а також міграційного та митного контролю. Оскільки митні інструменти, зокрема автоматизовані системи профілювання вантажопотоків та аналізу ризиків, за своєю функціональною специфікою безпосередньо впливають на фінансові інтереси держави та правомірність обмеження прав суб'єктів господарювання, вони автоматично підпадають під регуляторні зобов'язання для систем високого ризику [3]. До таких систем висуваються імперативні техніко-юридичні вимоги, серед яких: автоматична фіксація всіх етапів роботи алгоритму для можливості ретроспективного аналізу помилок; забезпечення повної прозорості процесу прийняття рішень і доступного роз'яснення логіки згідно із якою алгоритм згенерував конкретну рекомендацію; обов'язкова наявність інтерфейсу, який дозволяє людині-оператору контролювати, змінювати або скасовувати будь-яку дію автоматизованої системи; мінімізація ризиків системних помилок шляхом навчання систем штучного інтелекту на репрезентативних і актуальних даних.

У цьому контексті важливим кроком гармонізації митного законодавства до стандартів ЄС став розвиток новітнього кодифікованого митного законодавства. У червні 2026 року Кабінет Міністрів України зареєстрував проєкт Митного кодексу України № 15450 [2], а 19 серпня 2026 року Верховна Рада України прийняла його за основу в першому читанні. Розробка відповідного кодифікованого акта безпосередньо зумовлені виконанням вимог, що ставляться перед Україною як кандидатом на членство в ЄС у межах переговорного розділу 29 «Митний союз». Зміст та структура проєкту Митного кодексу України № 15450 відповідають ключовим нормативним актам Європейського Союзу, насамперед Регламенту Європейського Парламенту і Ради про встановлення Митного кодексу Союзу № 952/2013, Регламенту Європейського Парламенту і Ради про створення єдиного вікна Європейського Союзу для митниці № 2022/2399, Регламенту Ради про встановлення у Співтоваристві системи звільнень від сплати мита № 1186/2009, Регламенту Європейського Парламенту і Ради щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності № 608/2013, тощо [2].

На нашу думку, таке структурне зближення вітчизняного законодавства з правом і стандартами ЄС створює необхідну нормативну платформу для впровадження наскрізних цифрових технологій. Разом із цим, оскільки фактично проєктом Митного кодексу України № 15450 переносяться європейські правила в українську правову систему, виникає потреба системного законодавчого узгодження автоматизованих митних процедур із європейською концепцією безпеки штучного інтелекту. Процес формування спеціального законодавства України у сфері штучного інтелекту перебуває на стадії активної практичної реалізації. У межах виконання Концепції розвитку штучного інтелекту в України Міністерство цифрової трансформації спільно з профільною робочою групою Верховної Ради України здійснюють розробку рамкового євроінтеграційного закону про штучний інтелект [4]. Водночас необхідно враховувати специфіку митного законодавства України, яке вимагає чіткої галузевої адаптації цих загальних норм безпосередньо у тексті Митного кодексу, оскільки загальний закон фокусується на ринковому нагляді за цивільним сектором, тоді як митне правозастосування є сферою підвищеного ризику.

Варто зазначити, що Державна митна служба України вже здійснила перехід від концептуального проектування до практичного інтегрування елементів штучного інтелекту у свої основні підсистеми. Важливим етапом такої модернізації стало оновлення Автоматизованої системи аналізу та управління ризиками. Зокрема до її структури було інтегровано сучасні аналітичні інструменти класу Business Intelligence. Це технологічне рішення дозволило перевести колосальні масиви митної статистики на джерело автоматизованого виявлення ризикових операцій у режимі реального часу, суттєво мінімізуючи корупціогенний фактор під час профілювання ризиків [5]. Крім того, окремим важливим кроком автоматизації став запуск відомчих цифрових сервісів на базі великих мовних моделей, адаптованих під особливості митного оформлення. Відповідний інструмент здійснює семантичний аналіз текстових описів товарів у митних деклараціях, верифікує додану технічну документацію та графічні зображення, після чого генерує для декларанта або інспектора найбільш імовірний код згідно з УКТ ЗЕД [6]. Зазначений алгоритм не лише пропонує цифровий код, а й формує розгорнуте юридичне обґрунтування на основі бази попередніх рішень Державної митної служби України та європейської системи Binding Tariff Information. Для автоматичного зчитування характеристик транспортних засобів за VIN-кодами та фотографіями технічних паспортів під час оформлення легкових автомобілем наразі активно застосовуються технології комп'ютерного зору [7]. Проте, функціонування цих систем в умовах правового вакууму створює передумови для системної правової невизначеності та виникнення правових колізій. Українські цифрові інструменти у процесі повної правової гармонізації з Європейським Союзом не можуть функціонувати як закриті відомчі програми, а повинні пройти процедуру сертифікації на відповідність критеріям безпеки Регламенту ЄС про штучний інтелект.

Окремим правовим аспектом гармонізації є забезпечення режиму конфіденційності та захисту даних суб'єктів ЗЕД при інтеграції інструментів штучного інтелекту. Митна декларація, контрактні специфікації та супровідні документи містять інформацію, що може становити комерційну таємницю. У свою чергу використання Державною митною службою України генеративних моделей від транснаціональних корпорацій актуалізує проблему транскордонної передачі чутливої інформації та ризики її несанкціонованого витоку або повторного використання для навчання сторонніх комерційних моделей штучного інтелекту. Врахування цієї

практики зі стандартами ЄС вказує на необхідність дотримання не тільки Регламенту ЄС про штучний інтелект, а також Загального регламенту про захист даних [8] і європейських стандартів захисту неперсональних даних у хмарних середовищах [9]. Тобто, європейський підхід вимагає, щоб будь-які системи штучного інтелекту високого ризику, які оперують державними чи критичними комерційними реєстрами, розгорталися виключно в межах суверенної та захищеної цифрової інфраструктури. Для України це означає необхідність повної відмови від використання публічних інтерфейсів іноземних сервісів штучного інтелекту у митній справі. Крім того, на законодавчому рівні повинна бути закріплена вимога щодо застосування виключно закритих державних інформаційно-комунікаційних систем, що розгорнуті на базі сертифікованих державних дата-центрів під повним контролем національних органів кібербезпеки. Будь-яка обробка комерційних даних суб'єктів ЗЕД мовними моделями має гарантувати повну деперсоналізацію відомостей перед їх передачею на аналіз алгоритмам штучного інтелекту, заборону використання комерційних даних декларантів для загального навчання та покращення моделей штучного інтелекту, зберігання та обробку даних виключно на серверах у межах юрисдикції України або держав-членів ЄС.

Узагальнення техніко-правових характеристик впровадження штучного інтелекту в митній сфері дозволяє стверджувати, що жоден із запроваджених або перспективних алгоритмів не володіє та не може володіти ознаками суб'єкта права чи деліктоздатності. Робота систем штучного інтелекту у сервісах Державної митної служби України наразі регулюється здебільшого внутрішніми відомчими актами й положеннями, що є недостатніми для забезпечення балансу прав. Цифрові сервіси, що функціонують нараз в митній сфері за своєю правовою природою повинні розглядатися виключно як системи підтримки прийняття рішень, що не змінюють і не скасовують індивідуальні акти митного органу. Остаточне юридичне значуще рішення (про випуск товару, зміну колу УКТ ЗЕД або нарахування штрафних санкцій) залишається за людиною (декларантом або посадовою особою митного органу). Тобто, якщо штучний інтелект припустився помилки в кодування через недосконалості навчальної вибірки даних, а посадова особа митного органу «наосліп» погодилась із цією рекомендацією, тобто проявивши психологічний ефект «automation bias», коли особа віддає перевагу рішенням чи рекомендаціям автоматизованої системи, ігноруючи при цьому суперечливу інформацію, суб'єктом правопорушення у вигляді недобору митних платежів все одно залишається посадова особа митного органу або суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки. Гармонізація митного законодавства України з правом Європейського Союзу у сфері використання штучного інтелекту є обов'язковою передумовою інтеграції до єдиного митного простору. Водночас існує ряд недоліків, які перешкоджають зазначеному процесу, зокрема на сьогодні відсутнє законодавче визначення та класифікація систем штучного інтелекту, які застосовуються в митній сфері, що може створювати ризики використання непрозорих алгоритмів. Крім того, існує ризик витоку комерційної таємниці та конфіденційних даних ЗЕД через відсутність нормативних вимог щодо використання виключно закритих державних інформаційно-комунікаційних систем для навчання мовних моделей. Для усунення зазначених недоліків пропонується закріпити у проєкті Митного кодексу України окрему статтю, яка легалізуватиме використання штучного інтелекту виключно як систем підтримки прийняття рішень, в якій остаточне юридично значуще рішення залишається за посадовою особою митного органу), а відповідальність за рішення, прийняті на основі рекомендацій штучного інтелекту, на суб'єкта верифікації (інспектора), що на нормативному рівні покладе обов'язок на представників митних органів здійснювати верифікаційний контроль алгоритмічних підказок. Доцільно також запровадити обов'язковий аудит та сертифікацію митних алгоритмів на відповідність вимогам безпеки та прозорості Регламенту ЄС про штучний інтелект.

Список літератури:

1. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). *Eur-Lex.* URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng (дата звернення: 08.09.2026).

2. Проєкт Митного кодексу України від 28 липня 2026 року № 154450. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70415 (дата звернення: 08.09.2026).

3. Rules for trustworthy artificial intelligence in the EU 11.03.2025. *Eur-Lex.* URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/rules-for-trustworthy-artificial-intelligence-in-the-eu.html (дата звернення: 08.09.2026).

4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 року № 1556-р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80 (дата звернення: 08.09.2026).

5. Держмитслужба продовжує системну модернізацію інструментів аналізу ризиків та цифрового контролю міжнародних поштових і експрес-повідомлень. *Державна митна служба України.* 2026. URL: https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/derzhmitsluzhba-prodovzhuie-sistemnu-modernizatsiiu-instrumentiv-analizu-rizikiv-ta-tsifrovogo-kontroliu-mizhnarodnikh-poshtovikh-i-ekspres-vidpravlen-2867 (дата звернення: 08.09.2026).

6. Держмитслужба впровадила сервіс штучного інтелекту для допомоги у класифікації товарів за УКТ ЗЕД. *Державна митна служба України.* 2026. URL URL: https://customs.gov.ua/en/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmitsluzhba-vprovadila-servis-shtuchnogo-intelektu-dlia-dopomogi-u-klasifikatsiyi-tovariv-za-ukt-zed-2911 (дата звернення: 08.09.2026).

7. Держмитслужба впроваджує штучний інтелект для спрощення митного оформлення авто. *Державна митна служба України.* 2026. URL URL: URL: https://customs.gov.ua/en/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmitsluzhba-vprovadzhuie-shtuchnii-intelekt-dlia-sproshchennia-mitnogo-oformlennia-avto-2025 (дата звернення: 08.09.2026).

8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Eur-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng (дата звернення: 08.09.2026).

9. Free flow of non-personal data. *Eur-Lex*. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/non-personal-data (дата звернення: 08.09.2026).

Pakholok Yu. P. HARMONIZATION OF CUSTOMS LEGISLATION OF UKRAINE WITH EUROPEAN UNION LAW IN THE FIELD OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The article defines the legal framework, current trends and promising directions of harmonization of the customs legislation of Ukraine to the standards of the European Union in the context of active implementation and scaling of artificial intelligence technologies. The purpose of the article is to determine the legal principles of harmonization of the customs legislation of Ukraine to the standards of the European Union in the context of digitalization, to determine the legal status of artificial intelligence systems in customs law enforcement, as well as to formulate proposals for legislative regulation of the use of algorithmic solutions in customs matters. It is substantiated that Ukraine's accelerated course towards full membership in the EU and the adoption of a draft of the new Customs Code of Ukraine as a basis require the development of a fundamentally new philosophy of customs administration, based on a balance between automation and legal security. In this context, the current state and dynamics of the digitalization of the State Customs Service of Ukraine are analyzed in detail, in particular, practical aspects of using algorithmic solutions, neural networks and large language models for automated classification of goods according to the Ukrainian classification of goods for foreign economic activity, optimization of the work of the automated risk analysis system and intellectual simplification of procedures for filling out customs declarations. Particular attention is paid in the study to the comparative analysis of Ukrainian innovative tools with the strict regulatory requirements of the European Regulation on Artificial Intelligence, the norms of which classify customs control algorithms as high-risk systems. It is substantiated that AI algorithms integrated into customs law enforcement, by their legal nature, have the exclusive status of decision support systems, since they do not have tortious capacity and are not subjects of law. It is proven that the final legally significant decision and full legal responsibility for the results of the use of artificial intelligence, in particular for customs payment shortfalls due to coding errors, should remain exclusively with customs officials or declarants. Based on the analysis, specific proposals have been formulated to improve Ukrainian legislation, adapt national instruments to cybersecurity requirements, and protect commercial data of foreign economic activity in the process of European integration.

Keywords: *customs authorities, European integration, digital technologies, artificial intelligence, international trade, EU customs legislation, customs administration.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 18.11.2026